

1.1.

DE 'MOUVEMENT SYNDICAL UNIFIÉ' EN HET ONTSTAAN VAN HET RENARDISME

RIK HEMMERIJCKX

De studie naar het optreden van de vakbonden in België tijdens de tweede wereldoorlog heeft in het verleden enkel aandacht gekregen van uit het perspectief verzet-kollaboratie. Daarbij is in de eerste plaats aandacht gegaan naar de studie van de Unie van Hand- en Geestesarbeiders (U.H.G.A.) Vanuit een syndikaal perspectief is er echter nog geen studie gemaakt van de vakbeweging onder de bezetting. Dergelijk perspectief is nochtans interessant omdat het ons o.a. toelaat een inzicht te krijgen in de machtsverschuivingen die zich hebben voorgedaan binnen het socialistisch syndikalisme. Tijdens de bezetting heeft er zich nl. een uniek fenomeen voorgedaan waarbij voornamelijk Waalse vakbondsmilitanten zich reorganiseerden in talrijke bonden en komitees, los van de traditionele vakbondsstructuren. Dit heeft geleid tot het ontstaan van een aantal nieuwe vakorganisaties zoals de kommunistische Comités de Lutte Syndicale (C.L.S.) het Algemeen Syndicaat der Openbare Diensten (A.S.O.D.) en de Mouvement Syndical Unifié (M.S.U.).

In mijn licentieverhandeling "Syndicaat in Oorlog. De socialistische vakbeweging in oorlogstijd en de ontstaansgeschiedenis van het renardisme (1940-1945)" (V.U.B., 1984-85), wordt er dieper ingegaan op één van deze klandestiene vakorganisaties, met name de Mouvement Syndical Unifié.

Het belang van de M.S.U. bestaat erin dat hier de eerste georganiseerde uitdrukking moet gezocht worden van een links-radikale stroming binnen het ABVV rond de figuur van de Luikse vakbondsleider André Renard. Deze stroming die later het renardisme zal genoemd worden, oefende een grote invloed uit op de doctrinaire en strategische opties die in het ABVV vanaf zijn ontstaan in 1945 ingang zouden vinden.

Het ondernemen van een studie over de M.S.U. is echter niet zonder risico geweest. Het gekende bronnenmateriaal was zeer karig en wanneer de M.S.U. ter sprake kwam in de literatuur, dan stelde men zich meestal tevreden met enkele vage algemeenheden.

Het zoeken naar het geschikte bronnenmateriaal heeft dus heel wat tijd in beslag genomen. Het is uiteraard onmogelijk om in dit artikel een volledig overzicht te geven van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Ik beperk mij dan ook tot de voornaamste bronnen en hun vindplaatsen.

Het archiefmateriaal van de M.S.U., dat nog in de archiefinstellingen is bewaard gebleven, bestaat voornamelijk uit enkele zeldzame exemplaren van "Le Métallurgiste", een informatiebulletin, en van "Travail", het latere orgaan van de M.S.U. De meeste van deze documenten bevinden zich in het persoonlijk archief van J. Bondas, de toenmalige sekretaris-generaal van het Belgisch Vakverbond (B.V.V.), dat jammerlijk genoeg verspreid werd over verschillende instellingen, zoals

het Navorsings- en Studiecentrum voor de geschiedenis van de tweede wereldoorlog te Brussel, het archief van de Parti Socialiste te Luik en de Fondation André Renard eveneens te Luik.

Het meest waardevolle van deze drie archieven is ongetwijfeld datgene dat zich bevindt bij de Parti Socialiste te Luik. Deze verzameling bevat verschillende stukken van de Federatie der Metaalbewerkers van Luik uit de periode november 1940 - februari 1942, alsook dokumenten die J. Bondas verzameld heeft in zijn hoedanigheid van onderstaatssekretaris van Arbeid en Sociale Voorzorg. Ander archiefmateriaal van de M.S.U. kan gevonden worden in het archieffonds van Joseph Brusson - een naaste medewerker van André Renard - dat eveneens gedeponereerd werd op de Fondation A. Renard. Verder bevinden er zich in de sluikbladenverzameling van het Fonds d'Histoire du Mouvement Wallon ook nog enkele exemplaren van "Travail" en "Le Métallurgiste".

De sluikbladen van de M.S.U. belichten echter niet alle aspecten van deze organisatie. Zij lichtten ons vooral in over de plannen die binnen de M.S.U. werden opgesteld met het oog op de naoorlogse periode. Over het eigenlijke ontwikkelingsproces en over de konkrete akties van de M.S.U. vinden we er weinig of geen gegevens in terug. De meer traditionele bronnen van de bezettings- en de bevrijdingsperiode, zoals de sluikbladen en de dagbladpers, gaven in de meeste gevallen ook niet de verwachte informatie. Wat de sluikbladen betreft, waren vooral de interne bulletins van de Luikse K.P. en het orgaan van de Intersyndikale der Luikse C.L.S. zeer interessant. De naoorlogse regionale pers van Charleroi liet ons toe een beeld te krijgen van de aktiviteiten van de M.S.U. te Charleroi. Over de aktiviteiten van de M.S.U. in Luik hebben we in de dagbladpers eerder weinig gegevens teruggevonden, met uitzondering van de septemberdagen van 1944. Dit alles maakt duidelijk dat een meer intensieve zoektocht naar origineel bronmateriaal noodzakelijk was.

Zo heb ik kontakt gezocht met verschillende vakbondsleiders uit de jaren '40 om hun persoonlijk archief te kunnen inzien. De energie die in deze zoektocht werd gestoken, was niet altijd in verhouding tot de behaalde resultaten, maar zij heeft toch enkele merkwaardige archiefvondsten opgeleverd.

Bij Robert Lambion, de gewezen voorzitter van de Luikse socialistische metaalvakbond, heb ik enkele unieke exemplaren van "Le Métallurgiste" kunnen inzien en Théo Dejace, de toenmalige voorzitter van de Nationale Confederatie der C.L.S., wist mij eveneens enkele dokumenten te bezorgen. De papieren van de eigenlijke leiders van de M.S.U. te Luik, zoals A. Renard en R. Latin, werden vernietigd of zijn spoorloos verdwenen.

In het Naamse, waar ik o.a. gezocht heb naar de papieren van A. Genot, de voorzitter van de Union des Syndicats de Namur, heb ik helemaal geen resultaten geboekt. In Charleroi zag het er aanvankelijk ook niet al te best uit, maar na enig zoekwerk werd ik er in kontakt gebracht met de leidende figuur van de M.S.U. te Charleroi : Emile Clersy. Hij stelde mij zijn volledig archief ter beschikking waarin zich o.a. zijn briefwisseling bevond, een volledige reeks van het orgaan van de M.S.U. en de processen-verbaal van de vergaderingen van de M.S.U. te Charleroi voor de periode 1945 - januari 1947.

Om het ontstaan van de M.S.U. te begrijpen, moeten we terugkeren naar mei 1940, naar het begin van de bezetting. Op dat moment bevond de

syndikale beweging zich in een totale ontreddeering. De meeste vakbondsleiders waren gevlucht naar het buitenland, Hendrik de Man had de ontbinding van de BWP aangekondigd, het syndikaal apparaat in België was totaal ontworcht. De bezetter wilde bovendien de vakbeweging totaal aan zijn gezag onderwerpen met de oprichting van een vakorganisatie naar korporatistisch model : de U.H.G.A.

Het was precies de oprichting van deze U.H.G.A. die voor de naar België teruggekeerde B.V.V.-leiders de aanleiding vormde om zich in de klandestiniteit te hergroeperen en blok te vormen tegen de Unie. Reeds begin november 1940 had J. Bondas rondom zich een aantal figuren verzameld die de kern van het klandestiene B.V.V. zouden vormen.

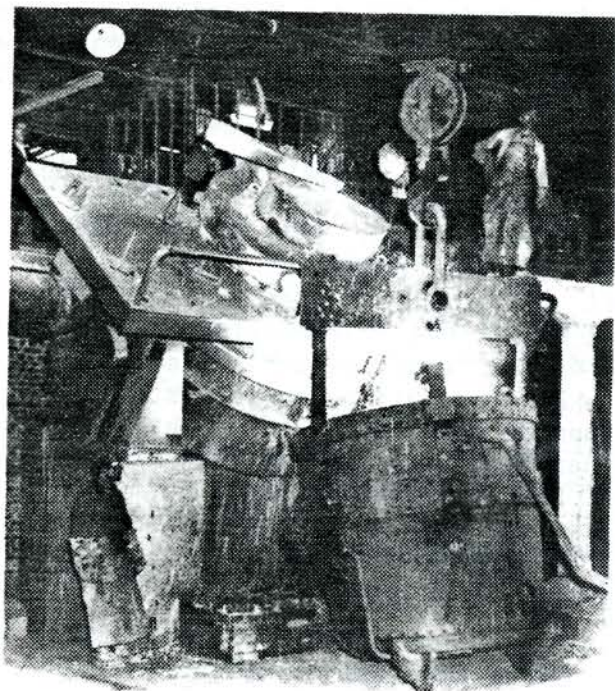
Het bolwerk van het verzet tegen de Unie moet ongetwijfeld gesitueerd worden in het Luikse, waar de "Fédération syndicale des Métallurgistes de la province de Liège" de hele actie koördineerde. Deze actie was in de eerste plaats gericht op de verspreiding van sluikbladen en pamfletten. Maar naast deze illegale activiteiten maakte men ook gebruik van een aantal legale structuren om de invloed van de Unie tegen te gaan. Zo wendde de socialistische metaalvakbond van Luik, het dienstbetoon der syndikale mutualiteiten aan om zich een blijvende invloed onder de arbeiders te verzekeren. Maar naar mate het duidelijk werd dat de Unie geen succes had, kwam het aksent van de klandestiene B.V.V.-werking meer te liggen op de uitwerking van plannen voor de naoorlog.

De klandestiene organisatie, die vanaf november 1940 in het Luikse was opgezet werd in de lente van 1942 echter totaal ontworcht door de arrestatie van 6 van de 7 permanente sekretarissen van de socialistische metaalvakbond van Luik. Met het verdwijnen van deze oudere vakbondsleiders kregen enkele jonge en dynamische krachten de kans om de leiding van het syndikaal verzet over te nemen. Op deze wijze kreeg André Renard, die nog tot in mei 1942 krijgsgevangene was geweest, de leiding op zich van de klandestiene Federatie der Metaalbewerders van Luik. Onder zijn impuls zou de Luikse metaalvakbond op een totaal nieuwe basis gereorganiseerd worden, dit zowel op organisatorisch als op inhoudelijk vlak.

Het kanaal van de mutualiteiten, dat sinds oktober 1941 onder Duitse controle was komen te staan, werd noodzakelijkerwijze afgestoten en in de plaats daarvan organiseerde Renard zijn vakbond op basis van fabriekkomitees. Zo werden er komitees opgericht in de Tubes de la Meuse, bij Ougrée-Marihaye, bij Cockerill... die later overkoepeld werden door een regionaal aktiekomitee. Deze verandering zou een grote invloed uitoefenen op de werking van de Federatie der Luikse Metaalbewerders die nu meer betrokken werd bij de sociale strijd in de fabrieken, zoals de stakingen tegen de deportaties en de akties voor de de blokkering van de lonen. Dit nam niet weg dat de oude klandestiene werkingsvormen bleven doorwerken. Het dienstbetoon langs de mutualiteiten om was niet meer mogelijk, maar Renard creëerde een nieuw soort dienstbetoon onder de vorm van hulpverstrekking aan de Luikse werkweigeraars. Dit initiatief zou later financieel gesteund worden door de "Service Socrate".

Daarnaast bleef Renard ook heel wat aandacht besteden aan het plannen van de naoorlogse periode, en meer bepaald aan de uitwerking van een strategie die de vakbeweging in de naoorlogse periode diende te volgen. Met deze strategie, die uiteengezet werd in het manifest "Pour la Révolution Constructive", wilde Renard breken met de vooroorlogse "reformistische" koers van de socialistische vakbeweging. Renard was van mening dat de dagelijkse eisenstrijd ontoereikend was en hij probeerde deze daarom te combineren met een objectief op middellange termijn : de verwezenlijking van de economische democratie. Deze economische democratie zou gerealiseerd worden door middel van een aantal economische structuurhervormingen : nationalisatie van de banken en de energiesector, arbeiderskontrolé (o.a. door de instelling van een Economische Raad ter vervanging van de Senaat) en zekere vormen van medebeheer.

Kenmerkend voor Renard is nu dat hij deze economische structuurhervormingen koppelt aan een totale herbeschouwing van het Belgische syndikalisme. Renard was nl. van mening dat zijn voorgestelde economische structuurhervormingen niet konden verwezenlijkt worden wanneer de vakbeweging verdeeld bleef volgens verschillende politieke strekkingen. Daarom sprak hij zich uit voor de oprichting van een eenheidsvakbond, die kon fungeren als de motor achter de beweging voor structuurhervormingen. Deze eenheidsvakbond moest zich onafhankelijk opstellen ten overstaan van de politieke partijen en diende ook zijn objectieven en aktiemiddelen vrij te kiezen. Dit hield meteen in dat de vakbeweging zich van haar vooroorlogse passieve rol moest ontdoen en dat zij haar aktie niet mocht ondergeschikt maken aan de parlementaire werking van de socialistische partij.



Metaalindustrie in Wallonië,
Acec te Charleroi

Renards voorstellen in verband met de economische structuurhervormingen waren echter niet zozeer marxistisch van inspiratie, maar waren wel in verregaande mate beïnvloed door de ideeën van Hendrik de Man over de economische planning en deze van Louis de Brouckère over de arbeiderskontrole. Het was niet toevallig dat Renard teruggreep naar het ideeëngoed van H. de Man. Met zijn "Plan van de Arbeid" zocht hij nl. ook uitwegen om een toenadering tot de kristelijke vakbeweging mogelijk te maken. Tijdens de bezetting zien we dan ook dat Renard contact zocht met Joseph Fafchamps, de leider van de kristelijke metaalvakbond van Luik, om met hem de oprichting van een geüniformeerde vakbeweging te bespreken. Renard is in dit opzet niet geslaagd, maar het is hem wel gelukt om de socialistische metaalvakbond van Luik te laten functioneren met de C.L.S. uit de Luikse metaalindustrie. In de strijd tegen de deportaties (jan.-febr. 1943) was er tussen deze beide organisaties een toenadering ontstaan die in juni 1943 geleid heeft tot een fusie. De K.P., die heel wat invloed had binnen de C.L.S., hoopte dat door deze fusie de leiding van de socialistische metaalvakbond van Luik er toe zou aangezet worden haar organisatie te integreren in de Intersyndikale van de Luikse C.L.S. die op zijn beurt deel uitmaakte van het Onafhankelijkheidsfront (O.F.). De K.P. beoogde hiermee een dubbel doel : enerzijds haar invloed verder uitbouwen onder de Luikse metaalarbeiders, anderzijds haar positie versterken binnen het O.F. De K.P. is echter niet geslaagd in dit opzet. Naarmate de bezetting vorderde, is Renard erin geslaagd de C.L.S. uit de Luikse metaalindustrie volledig te integreren in zijn organisatie. Dit heeft tot zware moeilijkheden geleid met de K.P., die haar machtsbasis in de Luikse staalcomplexen bedreigd zag. Zo begon de K.P. een ware campagne tegen het verschijnen van "Travail", het sluikorgaan van Renard. Tevens moedigde zij de vorming aan van zgn. "Comites d'Action Syndicale" die een tegengewicht moesten vormen voor de "nefaste" invloed van de leiding van de Federatie der Luikse metaalbewerkeren. Renard heeft echter steeds zijn positie weten te vrijwaren en hij heeft ook de eenheid met de gefusioneerde C.L.S. weten te behouden.

Maar anderzijds zien we ook dat er zich tijdens de bezetting een vervreemding voordoet tussen de Luikse metaalvakbond van Renard en het klandestiene B.V.V. Deze tendens was reeds eind 1943 begonnen met een hevige aanval in "Le Métallurgiste" op de korporatistische stellingen die verdedigd werden door het "Comité National d'Action Syndicale", een organisatie van enkele patroons en vakbondsleiders, onder wie Isi Delvigne. De spanningen tussen Renard en het B.V.V. zouden nog duidelijker worden met zijn kritiek op de inhoud van het "Sociaal Pakt" en de manier waarop dit pakt was tot stand gekomen. De kloof tussen Renard en het B.V.V. kwam helemaal aan de oppervlakte tegen het einde van de bezetting toen de socialistische metaalvakbond van Luik zich omvormde tot een volledig autonome organisatie, los van het B.V.V. : de Mouvement Métallurgiste Unifié, dat zich vervolgens transformeerde in de Mouvement Syndical Unifié. Het ontstaan van de M.S.U. moet dus gezien worden als het resultaat van twee tendensen : enerzijds een eenmakingstendens tussen de socialistische en kommunistische metaalvakbonden van Luik, anderzijds een tendens van toenemende spanning tussen de socialistische metaalvakbond van Renard en de traditionele leiders van het klandestiene B.V.V.

De M.S.U. was echter geen exclusief Luiks initiatief. Ook in andere streken bestonden er kernen van de M.S.U. met hun eigen specifieke kenmerken. In Namen was er de Union des Syndicats de Namur, o.l.v. André Genot, en in Charleroi was er het Syndicat Unique de Charleroi o.l.v. Emile Clersy. In mijn licentiaatsverhandeling heb ik enkel de mogelijkheid gehad om het S.U. de Charleroi te bestuderen.

De evolutie die zich heeft voorgedaan in het Luikse, is slechts tot op zekere hoogte vergelijkbaar met deze die zich heeft voorgedaan in de socialistische vakbeweging van Charleroi. Binnen de B.V.V.-leiding van Charleroi bestonden er nl. van in de jaren '30 een aantal fundamentele tegenstellingen, die verpersoonlijkt werden door 2 figuren : A. Gailly, de sekretaris-generaal van de Federatie der Metaalarbeiders van Charleroi, en L. Watillon, de voorzitter van het B.V.V. te Charleroi. Met de bezetting zag A. Gailly zich verplicht om naar Londen uit te wijken, terwijl L. Watillon in het bezette België bleef. Deze situatie stelde L. Watillon in de gelegenheid om, samen met een aantal vakbondsdelegees uit de metaalindustrie (o.m. E. Clersy), een klandestiene vakbondsorganisatie op te richten : de Mouvement des Délégués des Usines Métallurgiques de Charleroi. Deze groepering hield zich in de eerste plaats bezig met de belangenbehartiging van de arbeiders uit de metaalindustrie van Charleroi.

Oorspronkelijk beschouwde de Mouvement des Délégués zich als een vakorganisatie behorende tot het socialistische B.V.V. Maar toen de klandestiene B.V.V.-leiding in het konflikt tussen de aanhangers van Watillon en deze van Gailly, uiteindelijk partij koos voor de laatste, kwam er noodzakelijkerwijs een scheiding tot stand tussen het B.V.V. en de Mouvement des Délégués. Deze toestand werd in september 1944 bekrachtigd met de oprichting van het Syndicat Unique de Charleroi, dat later uitgroeide tot een regionale afdeling van de M.S.U. De evolutie in Charleroi werd dus enerzijds bepaald door tegenstellingen binnen het regionale B.V.V. en anderzijds door het feit dat een deel van de gematigde B.V.V.-leiding o.l.v. Watillon actief betrokken bleef bij de klandestiene syndikale werking. Dit alles vond zijn uitdrukking in de principeverklaring die de Mouvement des Délégués had opgesteld. Wanneer we nu de principeverklaring van de M.S.U. te Luik vergelijken met deze van de Mouvement des Délégués van Charleroi, dan valt het op dat er wel enkele raakpunten waren, zoals het streven naar een onafhankelijke eenheidsvakbond. Maar daarnaast bestonden er ook een aantal fundamentele verschillen. De structurele eisen die de Mouvement des Délégués stelde, zoals bijv. de veralgemening van de paritaire vertegenwoordiging op ondernemingsvlak, waren veel minder verregaand dan deze van de M.S.U. te Luik en waren bijna volledig overgenomen uit het Sociaal Pakt.

Wanneer we de M.S.U. nu in zijn globaliteit beschouwen, dan kunnen we zeggen dat de typische kenmerken van het Renardisme, zoals het streven naar economische structuurhervormingen, het gebruik van directe aktievormen en het streven naar een onafhankelijke eenheidsvakbond, reeds duidelijk bij de M.S.U. aanwezig waren. De M.S.U. stelde inderdaad eisen van meer structurele aard, maar deze eisen waren nog

zeer gematigd en zouden pas in de jaren '50 een meer anti-kapitalistisch karakter krijgen. De direkte aktievormen werden bij de M.S.U. ook reeds gebruikt. Ik denk hier aan de fameuze staking in het Luikse industriebekken kort na de bevrijding waarbij Renard er niet voor terugschrok zijn syndikale militieën in te zetten en waarbij hij ook reeds dreigde met een stilleggen der hoogovens. Het streven naar een onafhankelijke eenheidsvakbond is ook één van die objektieven gebleven van het Renardisme. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat de M.S.U. zich op dit punt veel strikter opstelde dan de Renardistische stroming in de jaren '50.

De invloed van de bezetting op het latere Renardisme is dus van fundamenteel belang geweest.

Maar ondanks de nieuwe dynamiek die de M.S.U. tot stand gebracht heeft binnen het Belgisch syndikalisme, mag zijn betekenis niet overschat worden. De M.S.U. was een belangrijke, zonet de belangrijkste motor achter de fusie van de verschillende linkse vakbonden in het ABVV, en is er eveneens in geslaagd om de eis tot structuurhervormingen te introduceren in het ABVV-programma. Maar dit neemt niet weg dat de M.S.U., wegens haar numerieke zwakte, te kort schoot op het vlak van de konkrete realisatie van deze programmapunten. Hierin ligt in feite het hele drama van het linkse verzet in de bezettingsperiode vervat. De bezetting had in de linkse kringen de hoop doen leven op een radikale omvorming van de maatschappij na de oorlog, maar van deze hoop is er bitter weinig terecht gekomen. Vele eisen die men stelde, werden nooit gerealiseerd en wanneer dit niet het geval was, werden ze als vlug gerekupereerd door het systeem.
